

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

અનામત રાખેલ તારીખ : ૨૦/૦૩/૨૦૨૬

જાહેર કર્યા તારીખ : ૦૨/૦૪/૨૦૨૬

ગુજરાત હાઈકોર્ટ, અમદાવાદ ખાતે

આર/ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૬૫૬/૨૦૧૧

મંજૂરી અને સહી માટે:

માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

=====

રિપોર્ટિંગ માટે મંજૂર	હા	ના

=====

એમ્પ્લોઈઝ સ્ટેટ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્પોરેશન

વિરુદ્ધ

સુધાબેન રમણભાઈ પટેલ અને અન્ય

=====

ઉપસ્થિતિ:

અપીલકર્તા કોર્પોરેશન તરફે વકીલ શ્રી સચિન ડી. વસાવડા (૩૩૪૨)

સામાવાળા દાવાદાર તરફે વકીલ સુશ્રી આશા એચ. ગુપ્તા (૧૦૨૫)

=====

કોરમ: માનનીય ન્યાયમૂર્તિ શ્રી જે. સી. દોશી

સી.એ.વી. ચુકાદો

૧. ઇએસઆઈ કોર્ટ, અમદાવાદ દ્વારા ઇએસઆઈ એપ્લિકેશન નં. ૭૮/૨૦૦૫ માં પસાર કરવામાં આવેલા તારીખ ૦૩/૧૨/૨૦૧૦ ના ચુકાદા અને હુકમથી વ્યથિત થઈને, અપીલકર્તા – ઇએસઆઈ કોર્પોરેશને ‘એમ્પ્લોઈઝ સ્ટેટ ઇન્સ્યોરન્સ એક્ટ, ૧૯૪૮’ (ટૂંકમાં “સદર અધિનિયમ”) ની કલમ ૮૨ હેઠળ હાલની આ ફર્સ્ટ અપીલ દાખલ કરી છે.

૨. કેસની ટૂંકી હકીકતો નીચે મુજબ છે:–

૨.૧. મૃતક રમણભાઈ શિવાભાઈ પટેલ વીમા નંબર ૩૭/૪૦૬૦૩૭૬ હેઠળ આવરી લેવાયેલા હતા અને તેઓ બજાજ પ્રોસેસર્સમાં ફિટર મિકેનિક તરીકે કામ કરતા હતા. તારીખ ૦૬/૦૯/૨૦૦૪ ના રોજ, મૃતક રમણભાઈ, જ્યારે તંદુરસ્ત અને સ્વસ્થ હાલતમાં બીજી શિફ્ટમાં કામ કરી રહ્યા હતા, ત્યારે અચાનક મોડી બપોરે આશરે ૪:૪૫ વાગ્યે, તેમણે છાતી અને પેટમાં દુખાવાની ફરિયાદ કરી હતી. ત્યારપછી, તેઓ કાર્યકારી વિભાગના ખૂણામાં સૂઈ ગયા હતા. તેમની હાલત વધુ બગડતાં, તેમને હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં ફરજ પરના ડૉક્ટરે સાંજે આશરે ૬:૩૦ વાગ્યે તેમને મૃત જાહેર કર્યા હતા.

૨.૨. હોસ્પિટલમાં મૃતકનું પોસ્ટમોર્ટમ કરવામાં આવ્યું હતું, જેમાં પોસ્ટમોર્ટમમાં

નોંધાયેલ મૃત્યુનું કારણ કોરોનરી હૃદય રોગને કારણે કાર્ડિયાક રેસ્પિરેટરી અરેસ્ટ હતું.

૨.૩. દાવાદારે શરૂઆતમાં તારીખ ૦૨/૦૨/૨૦૦૫ ના પત્ર દ્વારા ઇએસઆઈ કોર્પોરેશન સમક્ષ અરજી કરી હતી, જેને ઇએસઆઈ કોર્પોરેશન દ્વારા તારીખ ૦૨/૦૪/૨૦૦૫ ના પત્રથી નામંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૨.૪. વ્યથિત થઈને, દાવાદારે વળતરની માંગણી કરતી ઇએસઆઈ કોર્ટ સમક્ષ ઇએસઆઈ એપ્લિકેશન નં. ૭૮/૨૦૦૫ દાખલ કરી હતી, જે મંજૂર કરવામાં આવી હતી.

૨.૫. વ્યથિત થઈને, ઇએસઆઈ કોર્પોરેશને હાલની અપીલ દાખલ કરી છે.

૩. અપીલકર્તા કોર્પોરેશન તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી સચિન વસાવડા અને સામાવાળા દાવાદાર તરફે વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી આશા ગુપ્તાને સાંભળવામાં આવ્યા.

૩.૧. અપીલકર્તા તરફે વિદ્વાન વકીલ શ્રી વસાવડાએ ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૫૦૬૯/૨૦૨૩ માં આપવામાં આવેલા આ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ આપ્યો હતો અને રજૂઆત કરી હતી કે આ અદાલતે એવું માન્યું છે કે હાર્ટ એટેક અથવા હૃદય રોગની ઈજા મૃત્યુનું કારણ હોવાથી, તે રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા નથી અને તેથી, દાવાદાર કોઈપણ વળતર મેળવવા માટે હકદાર નથી. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે હાલના કેસની હકીકતો ફર્સ્ટ અપીલ નં. ૫૦૬૯/૨૦૨૩ માં જણાવેલ કેસની હકીકતો

જેવી જ છે અને આમ, હાલના કેસની હકીકતો પર સદર સિદ્ધાંત લાગુ કરતાં, ઈએસઆઈ કોર્ટે દાવાદારને આશ્રિતતા લાભ મંજૂર કરવામાં ગંભીર ભૂલ કરી છે.

૩.૨. વિદ્વાન વકીલ શ્રી વસાવડા વધુમાં રજૂઆત કરશે કે આ બાબતમાં સંડોવાયેલો કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે શું માત્ર હાર્ટ એટેક મૃત્યુનું સાદું કારણ હોવાથી તેને સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૮) હેઠળ રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા ગણી શકાય? તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે હાલના કેસમાં, દાવાદારે રેકૉર્ડ પર એવો કોઈ પુરાવો રજૂ કર્યો નથી જે દર્શાવે કે મૃતક શારીરિક તણાવ અને આઘાતથી પીડાતા હતા અને જેના કારણે હૃદય રોગ વિકસ્યો હતો. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે આ દેશમાં હૃદય રોગ અજાણ્યો નથી, ભલે તે નિદાન થયા વગરનો રહે, પરંતુ તેનો વિકાસ આ દેશમાં અજાણ્યો નથી. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે મૃતક જ્યારે ફરજ પર હતા, ત્યારે તેમને હાર્ટ એટેક આવ્યો હતો અને તેમનું અવસાન થયું હતું અને તે પહેલાં, કોઈપણ સમયે, તેમને શારીરિક તણાવ અને આઘાત અથવા એન્જાઈનાના દુખાવાની કોઈ ફરિયાદ નહોતી જે શારીરિક અને માનસિક તણાવ અને આઘાતનું પરિણામ હોય જે હૃદય રોગનું મૂળ કારણ હોય. તેના ચોક્કસ પુરાવાના અભાવમાં, ઈએસઆઈ કોર્ટ દ્વારા દાવાદારની તરફેણમાં વળતર મંજૂર કરવું એ ભૂલભરેલો અભિગમ છે.

૩.૩. વિદ્વાન વકીલ શ્રી વસાવડા રજૂઆત કરે છે કે મૃત્યુના કારણના તારણોને

રોજગારમાંથી ઉદ્ભવેલી ઈજા ગણી શકાય નહીં અને તેથી, વિદ્વાન અદાલતે આશ્રિતતા લાભ મંજૂર કરવામાં સ્પષ્ટ ભૂલ કરી છે.

૩.૪. ઉપરોક્ત રજૂઆતો પર, તેઓ અદાલતને આ ફર્સ્ટ અપીલ મંજૂર કરવા અને ઈએસઆઈ કોર્ટ દ્વારા પસાર કરાયેલા વિવાદિત હુકમને રદબાતલ અને બાજુ પર રાખવા પ્રાર્થના કરે છે.

૪. વિદ્વાન વકીલ શ્રી વસાવડાની દલીલો સામે વાંધો ઉઠાવતા, વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી આશા ગુપ્તાએ ભારપૂર્વક રજૂઆત કરી હતી કે વિદ્વાન ઈએસઆઈ કોર્ટે ઈએસઆઈ અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને અનુરૂપ સુવ્યવસ્થિત કારણો સાથેનો હુકમ પસાર કર્યો છે. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે અપીલકર્તા દ્વારા ચોક્કસ દલીલ કરવામાં આવી છે કે મૃતકે શારીરિક કામના બોજની ફરિયાદ કરી હતી અને જે માનસિક તણાવ અને આઘાતમાં ફેરવાઈ શકે છે જે હૃદય રોગનું મૂળ કારણ છે. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે સદર અધિનિયમની કલમ ૨(૮) માં વ્યાખ્યાયિત આવશ્યક તત્વો આ બાબતમાં દર્શાવવામાં આવ્યા છે અને સ્થાપિત કરવામાં આવ્યા છે.

૪.૧. સદર અધિનિયમની કલમ ૫૧એ નો સદર્ભ આપતાં, વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી ગુપ્તા રજૂઆત કરશે કે રોજગાર દરમિયાન અકસ્માત ઉદ્ભવવા અંગેનું અનુમાન દાવાદારની તરફેણમાં રહે છે. ઈએસઆઈ કોર્પોરેશને પુરાવા રજૂ કરીને આ અનુમાનનું ખંડન કરવું જરૂરી છે. તેઓ વધુમાં રજૂઆત કરશે કે જો કે ઈએસઆઈ કોર્પોરેશને માર્ક ૬/૮ પર સ્ટેટ મેડિકલ ઓફિસરનો

રિપોર્ટ રજૂ કર્યો છે, પરંતુ આવા રિપોર્ટ પર કોઈ મેડિકલ ઓફિસરની સહી નથી. મૂળ રિપોર્ટ પણ રજૂ કરવામાં આવ્યો નથી અને ઈએસઆઈ કોર્પોરેશને આવા રિપોર્ટ તૈયાર કરનાર કોઈપણ અધિકારીના એ મતલબના પુરાવા રજૂ કર્યા નથી કે મૃતકનું કુદરતી કારણોસર અવસાન થયું છે. ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, તેઓ રજૂઆત કરશે કે ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન તેના પર રહેલા વૈધાનિક બોજને દૂર કરવામાં નિષ્ફળ ગયું હોવાથી, તેની સામે, દાવાદારે તેનો દાવો સફળતાપૂર્વક સ્થાપિત કર્યો છે અને તેવા સંજોગોમાં, આ બાબતમાં કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન ઉદ્ભવતો નથી.

૪.૨. ઉપરોક્ત રજૂઆતો પર, વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી ગુપ્તા ફર્સ્ટ અપીલ નામંજૂર કરવા પ્રાર્થના કરે છે.

૫. સંબંધિત પક્ષકારોના વિદ્વાન વકીલોને સાંભળ્યા પછી અને રેકૉર્ડ તેમજ કાર્યવાહીને ધ્યાનમાં લીધા પછી, હાલની ફર્સ્ટ અપીલ દાખલ કરવા માટેની નિયામક જોગવાઈ હોવાના કારણે સદર અધિનિયમની કલમ ૮૨ નો સંદર્ભ લઈએ, જે નીચે મુજબ છે:—

“૮૨. અપીલ.

(૧) આ કલમમાં સ્પષ્ટપણે જોગવાઈ કરવામાં આવી હોય તે સિવાય, એમ્પ્લોઈઝ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્ટના હુકમ સામે કોઈ અપીલ થઈ શકશે નહીં.

(૨) જો કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન સંડોવાયેલો હોય તો એમ્પ્લોઈઝ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્ટના હુકમ સામે હાઈકોર્ટમાં અપીલ થઈ શકશે.

(૩) આ કલમ હેઠળની અપીલ માટેની મુદતનો સમયગાળો સાઠ દિવસનો રહેશે.

(૪) [લિમિટેશન એક્ટ, ૧૯૬૩] ની કલમ ૫ અને ૧૨ ની જોગવાઈઓ આ કલમ હેઠળની અપીલોને લાગુ પડશે.”

જો કોઈ નોંધપાત્ર કાનૂની પ્રશ્ન (સબસ્ટેન્શિયલ ક્વેશ્ચન ઓફ લો) સંડોવાયેલો હોય, તો ઈસીઆઈ અદાલતના આદેશ સામે હાઈકોર્ટ સમક્ષની અપીલ ચલાવવાપાત્ર (મેન્ટેનેબલ) છે. પ્રસ્તુત કેસમાં, ઈસીઆઈ કોર્પોરેશન દ્વારા નીચે મુજબનો નોંધપાત્ર કાનૂની પ્રશ્ન ઉપસ્થિત કરવામાં આવ્યો છે.

૬. જો કાયદાનો કોઈ મહત્વનો પ્રશ્ન સંડોવાયેલો હોય, તો એમ્પ્લોઈઝ ઇન્સ્યોરન્સ કોર્ટના હુકમ સામે હાઈકોર્ટ સમક્ષ અપીલ થઈ શકશે. હાલની બાબતમાં, ઈએસઆઈ કોર્પોરેશને કાયદાના મહત્વના પ્રશ્નો તરીકે કાયદાના નીચે મુજબના પ્રશ્નો ઉપસ્થિત કર્યા છે:—

“(એ) હાલના કેસની હકીકતોમાં અને ઈએસઆઈ અધિનિયમ, નિયમો અને વિનિયમોને ધ્યાનમાં રાખીને, શું ઈએસઆઈ કોર્ટ રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા / તણાવ કે જે

વીમાફૂત વ્યક્તિના મૃત્યુનું કારણ બને છે તે અંગેની મહત્વપૂર્ણ વૈધાનિક જોગવાઈની અવગણના કરવામાં યોગ્ય અને વાજબી છે? અને શું સામાવાળાને અસમર્થતા લાભ આપી શકાય કારણ કે મૃતકનું મૃત્યુ માત્ર તે રોગને કારણે થયું હતું જેનાથી મૃતક લાંબા સમયથી પીડાતા હતા?

(બી) શું ઈએસઆઈ કોર્ટ ઈએસઆઈ કોર્પોરેશનના ડૉક્ટરોના પુરાવાઓ પર વિશ્વાસ ન કરવામાં યોગ્ય અને વાજબી છે અને શું તે ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન દ્વારા રજૂ કરાયેલા પુરાવાઓની અવગણના કરવામાં યોગ્ય અને વાજબી છે?

(સી) શું ઈએસઆઈ કોર્ટના વિવિધ તારણો અને નિષ્કર્ષો યોગ્ય અને વાજબી છે અને પુરાવા રજૂ કર્યા વિના આધારિત છે અથવા તે રેકૉર્ડ પરના પુરાવાના વજનથી વિપરીત છે અને શું ઈએસઆઈ કોર્ટ યોગ્ય અને વાજબી છે?”

૭. ઉપરોક્ત પ્રશ્નો કાયદાના મહત્વના પ્રશ્નો છે કે નહીં તેની તપાસ કરતાં પહેલાં, ઈએસઆઈ અધિનિયમના હેતુ અને ઉદ્દેશને ચિહ્નિત કરવા માટે સિવિલ અપીલ નં. ૩૧૨/૨૦૨૩ માં આપવામાં આવેલા ‘ધી ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન વિ. મેસર્સ રાધિકા થિયેટર’ ના કેસમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ચુકાદાનો સંદર્ભ લઈએ. ફકરા ૬ અને ૬.૧ સુસંગત છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૬. ઉપરોક્ત મુદ્દાઓ/પ્રશ્નોના જવાબો આપતી વખતે

ઈએસઆઈ અધિનિયમનો ઉદ્દેશ, હેતુ અને આમુખનો સંદર્ભ લેવો અને ધ્યાનમાં લેવો જરૂરી છે. ઈએસઆઈ અધિનિયમનું આમુખ નીચે મુજબ છે: –

‘માંદગી, પ્રસૂતિ અને રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજાના કિસ્સામાં કર્મચારીઓને ચોક્કસ લાભો પૂરા પાડવા અને તેના સંબંધમાં અન્ય કેટલીક બાબતો માટે જોગવાઈઓ કરવા માટેનો અધિનિયમ.’

૬.૧ આમ, ઈએસઆઈ અધિનિયમ એક સામાજિક કલ્યાણકારી કાયદો હોવાથી, કોઈપણ અર્થઘટન જે લાભાર્થીની તરફેણમાં ઝુકાવ ધરાવતું હોય તે આપવું જોઈએ. ઈએસઆઈ અધિનિયમનો ઉદ્દેશ અને હેતુ આ અદાલત દ્વારા ‘બેંગલોર ટર્ફ ક્લબ લિમિટેડ’ (ઉપરોક્ત) ના કેસમાં વિગતવાર ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યો છે. ઈએસઆઈ અધિનિયમ હેઠળના અગાઉના શ્રેણીબદ્ધ નિર્ણયો પર વિચારણા કર્યા પછી, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને ઠરાવવામાં આવ્યું છે કે ઈએસઆઈ અધિનિયમને ઉદાર અર્થઘટન આપવું જોઈએ અને તેનું એ રીતે અર્થઘટન કરવું જોઈએ જેથી કર્મચારીઓને સામાજિક સુરક્ષા આપી શકાય. ફકરા ૧૬ થી ૨૧ માં, નીચે મુજબ અવલોકન કરવામાં આવ્યું છે અને ઠરાવવામાં આવ્યું છે: –

‘૧૬. કાયદાઓના અર્થઘટનનો પ્રાથમિક નિયમ શાબ્દિક

નિયમ હોઈ શકે છે, જો કે, લાભકારી કાયદાઓ અને કર્મચારીઓ, શ્રમિકોના કલ્યાણ માટે ઘડવામાં આવેલા કાયદાઓના કિસ્સામાં, આ અદાલતે ધારાસભાના ઇરાદાના આધારે જે કામદારોને આવરી લેવાની જરૂર છે તેમને લાભો મળે તે સુનિશ્ચિત કરવા માટે અસંખ્ય પ્રસંગોએ અર્થઘટનના ઉદાર નિયમને અપનાવ્યો છે.

૧૭. કામદારો માટે આરોગ્ય વીમા યોજનાની તાતી જરૂરિયાતના પરિણામે કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ઘડવામાં આવેલ ઇએસઆઈ અધિનિયમ એ એક કલ્યાણકારી કાયદો છે. આ સંદર્ભમાં ઇએસઆઈ અધિનિયમના આમુખને પુનઃ રજૂ કરવું લાભદાયી રહેશે. તે નીચે મુજબ છે:

“માંદગી, પ્રસૂતિ અને રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજાના કિસ્સામાં કર્મચારીઓને ચોક્કસ લાભો પૂરા પાડવા અને તેના સંબંધમાં અન્ય કેટલીક બાબતો માટે જોગવાઈ કરવા માટેનો અધિનિયમ”

૧૮. ‘ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન વિ. ફ્રાન્સિસ ડી કોસ્ટા’ [(૧૯૯૩) સપ્લી (૪) એસસીસી ૧૦૦ : ૧૯૯૪ એસસીસી (એલએન્ડએસ) ૧૯૫] માં, આ અદાલતે ઠરાવ્યું હતું કે : (એસસીસી પૃષ્ઠ ૧૦૫-૦૬, ફકરા ૫-૬)

“૫. સદર અધિનિયમ માંદગી, પ્રસૂતિ, રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા, વ્યવસાયિક રોગ વગેરેને આવરી લેવા માંગે છે. સદર

અધિનિયમ એ એક સામાજિક સુરક્ષા કાયદો છે. તે સુસ્થાપિત કાયદો છે કે અન્યાય અટકાવવા અથવા ન્યાયને પ્રોત્સાહન આપવા અને કલ્યાણકારી કાયદાના ઉદ્દેશ અને હેતુને સાકાર કરવા માટે, વ્યાપક અર્થઘટન આપવું જોઈએ, ભલે તેમાં શાબ્દિક અર્થઘટનથી વિચલન કરવાની જરૂર પડે. અદાલતે માર્ગદર્શક દીવાદાંડી સમાન અનુચ્છેદ ૩૮ અને ૩૯ અને બંધારણના આમુખમાં પરિકલ્પિત આર્થિક અને સામાજિક ન્યાયમાંથી પ્રકાશ મેળવવો જોઈએ જે અનુચ્છેદ ૨૧ હેઠળ કામદારના અર્થપૂર્ણ જીવન જીવવાના અધિકારને જીવંત બનાવશે. રાજ્યને અનુચ્છેદ ૩૯(ઈ) હેઠળ કામદારોના સ્વાસ્થ્યનું રક્ષણ કરવા, અનુચ્છેદ ૪૧ હેઠળ માંદગી અને અસમર્થતાના લાભો સુરક્ષિત કરવા અને અનુચ્છેદ ૪૩ યોગ્ય જીવનધોરણ પ્રદાન કરે છે. માનવ અધિકારોની સાર્વત્રિક ઘોષણાના અનુચ્છેદ ૨૫(૨) અને આર્થિક, સામાજિક અને સાંસ્કૃતિક અધિકારો પરના આંતરરાષ્ટ્રીય સંમેલનના અનુચ્છેદ ૭(બી) હેઠળ તબીબી અને અસમર્થતાના લાભોનો અધિકાર એ મૂળભૂત માનવ અધિકારો છે. આરોગ્યનો અધિકાર, એક મૂળભૂત માનવ અધિકાર આપણા બંધારણના સામાજિક-આર્થિક ન્યાય અને માનવ અધિકારોની સાર્વત્રિક ઘોષણામાં સમાવિષ્ટ છે. તે સાથે જ કામદારને તબીબી લાભનો અધિકાર એ તેનો/તેણીનો મૂળભૂત અધિકાર છે. સદર

અધિનિયમ વીમાકૃત કામદારના સ્વાસ્થ્યની જાળવણીમાં સહાય કરવા માંગે છે. અર્થઘટનનો પ્રયાસ ઉપરોક્ત બાબતોને સાકાર કરવાનો હોવો જોઈએ. તબીબી લાભનો અધિકાર, આમ, કામદારનો મૂળભૂત અધિકાર છે.

૬. તદુપરાંત, કાયદાના અર્થઘટનના ક્ષેત્રમાં પણ, કાયદાનું શાસન એ વિસ્તરણ અને પરિપૂર્ણતાની ગતિશીલ વિભાવના છે જેના માટે અર્થઘટન એ રીતે આપવામાં આવશે જેથી બંધારણમાં પરિકલ્પિત સામાજિક અને આર્થિક ન્યાયને મદદરૂપ થઈ શકાય. કાયદો એ પરિવર્તનની પ્રક્રિયામાં એક સામાજિક દિશા તરીકેનો સભાન પ્રયાસ છે. કાયદો અને સામાજિક પરિવર્તન વચ્ચેનો સમન્વય ત્યારે જ પ્રભાવિત થશે જ્યારે કાયદાને સામાન્ય સામાજિક જીવનના સંદર્ભમાં આત્મનિરીક્ષણ કરવામાં આવે. કાયદાનું જીવન તર્ક નથી પરંતુ અનુભવ રહ્યો છે. તે સામાજિક હેતુ અને લોકોની અનુભવાયેલી જરૂરિયાતોને સેવા આપવાનું એક સાધન છે. તણાવ, અસમર્થતા, ઈજા વગેરેના સમયે શ્રમિકને વૈધાનિક રક્ષણ અને સહાયની જરૂર હોય છે. સદર અધિનિયમ વીમાકૃત રોજગારમાં, સદર અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલા કલ્યાણ ભંડોળમાં નિયત પ્રમાણ અને પદ્ધતિમાં ફાળો આપવાની માલિક અને કર્મચારી પર વૈધાનિક જવાબદારી લાદે છે (અધિનિયમની કલમ ૩૮ થી ૫૧) જેથી શ્રમિકોને તેમની જરૂરિયાતના સમયે

નિર્વાહ પૂરો પાડી શકાય, ખાસ કરીને જ્યારે તેઓ તેમના રોજગાર અથવા અસમર્થતાને આભારી કારણોસર આર્થિક રીતે નિષ્ક્રિય બને છે અથવા રોજગાર દરમિયાન મૃત્યુ થાય છે. કર્મચારીએ તેના/તેણીના મહેનતના વેતનમાંથી ભંડોળમાં ફાળો આપ્યો છે તે હકીકત કર્મચારી દ્વારા ભોગવવામાં આવેલી/થયેલી ઈજા અથવા વ્યવસાયિક રોગ એ રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા છે કે કેમ તેનો નિર્ણય કરવામાં મહત્વપૂર્ણ અસર કરી શકે છે. આ જવાબદારી ન તો કોઈ કરાર પર આધારિત છે કે ન તો માલિક દ્વારા કરવામાં આવેલા કોઈ કૃત્ય કે ચૂક પર આધારિત છે પરંતુ માલિક જે રોજગાર સાથે સંબંધ ધરાવે છે તેના અસ્તિત્વ પર આધારિત છે જે દરમિયાન કર્મચારી ઈજાગ્રસ્ત થયો હતો. સદર અધિનિયમ કાયદાકીય કાર્યવાહીનું સ્થાન લે છે, જે ક્ષતિ પર આધારિત નથી પરંતુ સામાજિક કલ્યાણના પાસા તરીકે છે, જેથી શારીરિક અને આર્થિક રીતે અક્ષમ શ્રમિકનું પુનર્વસન કરી શકાય જે માંદગી, ઈજા અથવા શ્રમિકના મૃત્યુથી આશ્રિતોના નિર્વાહને પ્રતિકૂળ અસર પામે છે.’

૧૮. આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચે, ઈએસઆઈ અધિનિયમના સંદર્ભમાં, ‘ટ્રાન્સપોર્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઈન્ડિયા વિ. ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન’ [(૨૦૦૦) ૧ એસસીસી ૩૩૨ : ૨૦૦૦ એસસીસી (એલએન્ડએસ) ૧૨૧] માં ઠરાવ્યું

હતું કે : (એસસીસી પૃષ્ઠ ૩૫૭-૫૮, ફકરા ૨૭-૨૮)

‘૨૭. આ મુદ્દા પરની ચર્ચા પૂર્ણ કરતાં પહેલાં, એ મહત્વની હકીકત ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરી છે કે સદર અધિનિયમ એ માંદગી, પ્રસૂતિ, રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા અને તેના સંબંધમાં કેટલીક અન્ય બાબતોના કિસ્સામાં કર્મચારીઓને લાભો પૂરા પાડવાના હેતુથી ઘડાયેલો એક લાભકારી કાયદો છે. તે સામાજિક કલ્યાણ સુનિશ્ચિત કરવા અને તેમના રોજગાર દરમિયાન વિવિધ શારીરિક બીમારીઓથી પીડાવાની સંભાવના ધરાવતા કર્મચારીઓને સુરક્ષિત વીમા કવર પૂરું પાડવાના ઉદ્દેશથી ઘડવામાં આવ્યો છે. આવા ફાયદાકારક કાયદાનું અર્થઘટન તેના યોગ્ય પરિપ્રેક્ષ્યમાં થવું જોઈએ જેથી તેના ઘડતર પાછળ રહેલા કાયદાકીય ઇરાદાને સાકાર કરી શકાય. જ્યારે કર્મચારીઓના આપેલ સમૂહ પર તેની લાગુ પડવા અંગે બે મંતવ્યો શક્ય હોય, ત્યારે જે દષ્ટિકોણ કાયદાકીય ઇરાદાને આગળ ધપાવે છે તેને એવા દષ્ટિકોણ કરતાં પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ જે તેને નિષ્ફળ બનાવે.

૨૮. આ જ અધિનિયમ સાથે કામ પાર પાડતાં, આ અદાલતની ત્રણ ન્યાયાધીશોની બેન્ચે ‘બર્કિંગહામ એન્ડ કર્નાટક કંપની લિમિટેડ વિ. વેંકટેયા’ [એ.આઈ.આર. ૧૯૬૪ એસસી ૧૨૭૨] માં ગજેન્દ્રગડકર, જે. (તે સમયે તેઓ હતા તે મુજબ) દ્વારા બોલતાં, વિદ્વાન વકીલ શ્રી ડોલિયાની રજૂઆતને સ્વીકારીને

ઠરાવ્યું હતું કે : (એ.આઈ.આર. પૃષ્ઠ ૧૨૭૭, ફકરો ૧૦)

“૧૦. . તે કામદારો પર નિર્દિષ્ટ લાભો આપવાના હેતુથી ઘડાયેલ સામાજિક કાયદો છે કે જેમને તે લાગુ પડે છે, અને તેથી, તકનીકી અથવા સંકુચિત અર્થમાં સંબંધિત જોગવાઈઓનું અર્થઘટન કરવાનો પ્રયાસ કરવો અયોગ્ય રહેશે. આ સ્થિતિ નિર્વિવાદ છે. પરંતુ શ્રી ડોલિયા દ્વારા ઉપસ્થિત કરવામાં આવેલી દલીલ સાથે વ્યવહાર કરવામાં કે આ કલમનું ઉદાર અર્થઘટન થવું જોઈએ, આપણે એ હકીકતને નજરઅંદાજ કરી શકીએ નહીં કે ઉદાર અર્થઘટન આખરે કલમમાં વપરાયેલા શબ્દોમાંથી જ વહેવું જોઈએ. જો કલમમાં વપરાયેલા શબ્દો બે અર્થઘટન માટે સક્ષમ હોય જેમાંથી એક અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યની સિદ્ધિમાં સ્પષ્ટપણે મદદરૂપ થતો જણાય, તો અદાલતો તે અર્થઘટનને બીજા કરતાં પ્રાધાન્ય આપવા માટે ન્યાયી ઠરશે જે અધિનિયમના ઉદ્દેશ્યને આગળ વધારવામાં સક્ષમ ન પણ હોઈ શકે.”

૨૦. ‘બોમ્બે આનંદ ભવન રેસ્ટોરન્ટ વિ. ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન’ [બોમ્બે આનંદ ભવન રેસ્ટોરન્ટ વિ. ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન, (૨૦૦૯) ૯ એસસીસી ૬૧ : (૨૦૦૯) ૨ એસસીસી (એલએન્ડએસ) ૫૭૩] માં, એવું અવલોકન કરવામાં આવ્યું હતું કે : (એસસીસી પૃષ્ઠ ૬૬, ફકરો ૨૦)

‘૨૦. એમ્પ્લોઈઝ સ્ટેટ ઇન્સ્યોરન્સ એક્ટ એક ફાયદાકારક

કાયદો છે. આમુખ સૂચવે છે તેમ આ કાયદાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય, ફેક્ટરીના કર્મચારીઓને માંદગી, પ્રસૂતિ અને રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજાના કિસ્સામાં ચોક્કસ લાભો પૂરા પાડવાનો અને તેના સંબંધમાં કેટલીક અન્ય બાબતો માટે જોગવાઈ કરવાનો છે. એમ્પ્લોઈઝ સ્ટેટ ઇન્સ્યોરન્સ એક્ટ એ એક સામાજિક સુરક્ષા કાયદો છે અને સામાજિક કાયદાના અર્થઘટનના સિદ્ધાંતો કરવેરા કાયદાના અર્થઘટનના સિદ્ધાંતો કરતાં અલગ છે. અદાલતોએ સામાજિક કાયદાની જોગવાઈઓને હરાવી દે તેવા કોઈપણ છળકપટને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ નહીં અને કાયદાના પુસ્તક પર આ કાયદો મૂકતી વખતે વિધાનસભાનો જે હેતુ હતો તેને હાંસલ કરવા માટે અદાલતોએ, જો જરૂરી હોય તો, અધિનિયમની ભાષા પર પણ તાણ આપવો જોઈએ. તેથી, અધિનિયમે તેના ઉદ્દેશ્યોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઉદાર અર્થઘટન મેળવવું આવશ્યક છે.

૨૧. માંદગી, મહિલા કર્મચારીઓના કિસ્સામાં પ્રસૂતિ, રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજાના કિસ્સામાં કર્મચારીઓને ચોક્કસ લાભો પૂરા પાડવા અને તેના સંબંધમાં કેટલીક અન્ય બાબતોમાં જોગવાઈ કરવા માટે ધારાસભાએ ઈએસઆઈ અધિનિયમ ઘડ્યો હતો. ઈએસઆઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓ મોસમી ફેક્ટરીઓ સિવાયની તમામ ફેક્ટરીઓને લાગુ પડે છે. રાજ્ય સરકારને કેન્દ્ર

સરકારની મંજૂરીથી ઇએસઆઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓ અન્ય કોઈપણ સંસ્થા અથવા સંસ્થાઓને લાગુ કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. ઇએસઆઈ અધિનિયમની જોગવાઈઓ એવી જોગવાઈ કરે છે કે જે ફેક્ટરીઓ અથવા સંસ્થાઓને ઇએસઆઈ અધિનિયમ લાગુ પડે છે તેમાંના તમામ કર્મચારીઓનો ઇએસઆઈ અધિનિયમ હેઠળ પૂરી પાડવામાં આવેલી રીતે વીમો લેવામાં આવશે. માંદગી, પ્રસૂતિ અને રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઇજાના કિસ્સામાં કર્મચારીઓને ચોક્કસ લાભો આપવા માટે ઇએસઆઈ અધિનિયમ પસાર કરવામાં આવ્યો હોવાથી, કાયદાની ભાષા સાથે કોઈ હિંસા કર્યા વિના કાયદાકીય હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે ઇએસઆઈ અધિનિયમ ઉદાર અને લાભકારી અર્થઘટન મેળવે તે જરૂરી છે.’

૮. આમ, અદાલત દ્વારા અર્થઘટનનો ઉદાર નિયમ અપનાવવો જરૂરી છે, કારણ કે સદર અધિનિયમ માંદગી, પ્રસૂતિ અને રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઇજાના કિસ્સામાં કર્મચારીને લાભ આપે છે. એ સ્વીકૃત હકીકત છે કે મૃતક રમણભાઈ કર્મચારી તરીકે સેવા આપતા હતા અને ઇએસઆઈ અધિનિયમ હેઠળ આવરી લેવાયેલા હતા. વધુમાં એ પણ સ્વીકૃત હકીકત છે કે તારીખ ૦૬/૦૮/૨૦૦૪ ના રોજ મૃતક રમણભાઈ, જ્યારે તંદુરસ્ત અને સ્વસ્થ હાલતમાં બીજી શિફ્ટમાં કામ કરી રહ્યા હતા, ત્યારે અચાનક મોડી બપોરે આશરે ૪:૪૫ વાગ્યે, તેમણે છાતી અને પેટમાં દુખાવાની ફરિયાદ કરી હતી. ત્યારપછી, તેઓ કાર્યકારી વિભાગના ખૂણામાં સૂઈ

ગયા હતા. તેમની હાલત વધુ બગડતાં, તેમને હોસ્પિટલમાં ખસેડવામાં આવ્યા હતા, જ્યાં ફરજ પરના ડૉક્ટરે સાંજે આશરે ૬:૩૦ વાગ્યે તેમને મૃત જાહેર કર્યા હતા. શબપરીક્ષણ અહેવાલ દર્શાવે છે કે આખા શરીરમાં રીગર મોર્ટિસ (કડકાઈ) હાજર હતી, મગજ અને મેનિન્જીસ કન્જેસ્ટેડ (લોહીથી ભરાયેલા) જોવા મળ્યા હતા, કોઈ આંતરિક ઈજા જોવા મળી નહોતી, બંને ફેફસાં પણ કન્જેસ્ટેડ હતા. હૃદયને હિસ્ટોપેથોલોજી તપાસ માટે મોકલવામાં આવ્યું હતું. હિસ્ટોપેથોલોજીમાંથી હૃદયનો રિપોર્ટ ન આવે ત્યાં સુધી મૃત્યુનું કારણ પેલ્ડિંગ રાખવામાં આવ્યું હતું. હિસ્ટોપેથોલોજીના રિપોર્ટમાં મૃત્યુના કારણ માટે નીચે મુજબના કારણો નોંધવામાં આવ્યા હતા:—

“જમણી અને ડાબી કોરોનરી ધમનીઓ જાડી થઈ ગઈ છે અને એથેરોસ્ક્લેરોસિસની મધ્યમ ડિગ્રી દર્શાવે છે.”

૯. દાવાદારે કરેલા દાવાઓનું અવલોકન કરતાં, એવું જણાય છે કે દાવાદારે મૃતકના મૃત્યુનો રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા સાથેનો સંબંધ એ આધાર પર દર્શાવ્યો હતો કે મૃતક શારીરિક બોજ તેમજ માનસિક તણાવ અને આઘાતથી પીડાતા હતા, જેના કારણે કોરોનરી ધમની જાડી થઈ ગઈ હતી અને પરિણામે મૃતકનું મૃત્યુ થયું હતું. આવા દાવાને સાબિત કરવા માટે, દાવાદાર તેમજ સહકાર્યકર સાક્ષીના પાંજરામાં પ્રવેશ્યા અને પી.ડબલ્યુ. ૧ અને પી.ડબલ્યુ. ૨ તરીકે પોતાની જુબાની આપી હતી. દાવાદારે જુબાની આપી હતી કે તેના પતિ શારીરિક અને માનસિક તણાવ

અને આઘાતથી પીડાતા હતા, જો કે, તે સિવાય, તેણીએ એ સાબિત કરવા માટે અન્ય કોઈ પુરાવા રજૂ કર્યા નથી કે મૃતકના મૃત્યુનું મૂળ કારણ કાર્ડિયાક અરેસ્ટ એ રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા હતી. પી.ડબલ્યુ. ર ગોકુલભાઈ રામદીને ફિટરના કામ અંગે જુબાની આપી હતી. તેમણે જુબાની આપી છે કે ફિટરે મશીન ચેઇન પુલી બ્લોક દ્વારા ભારે માલ ઉપાડવો અને નીચે મૂકવો પડતો હતો. તેમણે વધુમાં જુબાની આપી છે કે નિયમિત કામ આઠ કલાકનું હોય છે. હાલના કેસમાં, મૃતક બીજી શિફ્ટમાં ૪ વાગ્યે જોડાયા હતા. સામાન્ય રીતે, કર્મચારીએ ભારે માલ ઉપાડવા અને નીચે મૂકવા માટે ૧૦ થી ૧૫ વખત મશીન ચેઇન પુલી બ્લોક ઓપરેટ કરવો પડે છે. તેમણે એવી પણ જુબાની આપી હતી કે કામના સમયે, સામાન્ય રીતે આશરે ૪૦ ડિગ્રી તાપમાન જળવાઈ રહેતું હતું. ઉપરોક્ત પુરાવા સિવાય, દાવાદાર દ્વારા રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા સાથે મૃત્યુના સંબંધને જોડવા માટે અન્ય કોઈ પુરાવા રજૂ કરવામાં આવ્યા નથી.

૧૦. કલમ ૨(૮) રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજાને વ્યાખ્યાયિત કરે છે, જે નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૨(૮) “રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા” એટલે વીમાપાત્ર રોજગાર હોવાને કારણે અકસ્માત અથવા વ્યવસાયિક રોગથી કર્મચારીને થયેલી શારીરિક ઈજા જે તેના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવતી હોય, પછી ભલે તે અકસ્માત ભારતના પ્રાદેશિક અધિકારક્ષેત્રની અંદર

અથવા બહાર થયો હોય કે વ્યવસાયિક રોગ થયો હોય.”

૧૧. તેનો અર્થ એ છે કે તે કર્મચારીને થયેલી શારીરિક ઈજા હોવી જોઈએ જે અકસ્માત અથવા વ્યવસાયિક રોગના કારણે થઈ હોય જે રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવતી હોય.

૧૨. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ‘રીજનલ ડિરેક્ટર, ઈ.એસ.આઈ. કોર્પોરેશન વિરુદ્ધ ફ્રાન્સિસ ડી કોસ્ટા’, ૧૯૯૬ (૬) એસસીસી ૧ ના કેસમાં, “તેના રોજગારમાંથી ઉદ્ભવતી” શબ્દોનું અર્થઘટન કર્યું હતું. ફકરા ૫ થી ૮, ૧૦, ૧૧ અને ૧૩ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલત નીચે મુજબ વાંચે છે:—

“૫. પ્રથમ સામાવાળાને શારીરિક ઈજા થઈ છે તે વિવાદમાં નથી. એકમાત્ર વિવાદ એ છે કે શું આ ઈજા કલમ ૨(૮) ના અર્થમાં “રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા” ગણાશે, જેથી સામાવાળા અધિનિયમ હેઠળ લાભનો દાવો કરવા સક્ષમ બને. કલમ ૨ ની પેટા-કલમ (૮) માં “રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા” માટે આપવામાં આવેલી વ્યાખ્યા અકસ્માત અથવા વ્યવસાયિક રોગના કારણે કર્મચારીને થયેલી શારીરિક ઈજાની પરિકલ્પના કરે છે જે “તેના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવે છે”. તેથી, આ કેસમાં સફળ થવા માટે કર્મચારીએ સાબિત કરવું પડશે કે તેને થયેલી ઈજા તેના રોજગારમાંથી ઉદ્ભવી હતી અને તેના રોજગાર દરમિયાન થઈ હતી. તે અધિનિયમ હેઠળ કોઈપણ લાભનો દાવો

કરી શકે તે પહેલાં બંને શરતો પૂરી કરવી પડશે. એવું જણાતું નથી કે પ્રસ્તુત કેસમાં કર્મચારી દ્વારા ભોગવવામાં આવેલી ઈજા તેના રોજગારમાંથી કોઈપણ રીતે ઉદ્ભવી હતી. જ્યારે કર્મચારી જે ફેક્ટરીમાં નોકરી કરતો હતો ત્યાં જવાના રસ્તા પર હતો ત્યારે આ ઈજા થઈ હતી. અકસ્માત રોજગારના સ્થળથી એક કિલોમીટર દૂર થયો હતો. જ્યાં સુધી એમ ન કહી શકાય કે તેનો રોજગાર તેના ઘરેથી ફેક્ટરી માટે નીકળતાં જ શરૂ થઈ ગયો હતો, ત્યાં સુધી એમ કહી શકાય નહીં કે આ ઈજા “તેના રોજગારમાંથી ઉદ્ભવતા” અકસ્માતને કારણે થઈ હતી. માર્ગ અકસ્માત ગમે ત્યારે ગમે ત્યાં થઈ શકે છે. પરંતુ આવા અકસ્માતને રોજગારમાંથી ઉદ્ભવ્યો હોવાનું કહી શકાય નહીં, સિવાય કે એવું દર્શાવી શકાય કે કર્મચારી તેના રોજગારને આનુષંગિક કંઈક કરી રહ્યો હતો.

૬. અમારા ચુકાદામાં, “તેના રોજગારમાંથી ... ઉદ્ભવતી” શબ્દોનો ઉપયોગ કરીને, ધારાસભાએ “રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા” ને પ્રતિબંધિત અર્થ આપ્યો છે. ઈજા એ અકસ્માતનું કારણ નથી પરંતુ પરિણામ છે. જો અકસ્માત રોજગારને આભારી કોઈ કારણસર થયો હોય તો કહી શકાય કે અકસ્માત અથવા વ્યવસાયિક રોગ રોજગારમાંથી ઉદ્ભવ્યો હતો. કર્મચારી દ્વારા પીડિત અકસ્માત અથવા ઈજા વચ્ચે કોઈ સંબંધ હોવો જોઈએ અને જ્યાં સુધી તે સાબિત ન થાય ત્યાં સુધી કર્મચારી કલમ ૨(૮)

હેઠળ સફળ થઈ શકે નહીં.

૭. જ્યાં સુધી કર્મચારી એ સ્થાપિત ન કરી શકે કે ઈજા રોજગારને કારણે થઈ હતી અથવા તેનું મૂળ રોજગારમાં હતું, ત્યાં સુધી તે અધિનિયમની કલમ ૨(૮) પર આધારિત દાવામાં સફળ થઈ શકે નહીં. પ્રસ્તુત કેસમાં, સદર અકસ્માત કર્મચારી જે ફેક્ટરીમાં નોકરી કરતો હતો ત્યાંથી એક કિલોમીટર દૂર થયો હતો. તેથી, એવું કહી શકાય નહીં કે ઈજાનું કારણભૂત પરિબળ અથવા ઈજાને ઉત્તેજન આપનાર કારણ તે ફેક્ટરીમાં કર્મચારીની રોજગારીમાં હતું જ્યાં તે જઈ રહ્યો હતો.

૮. કલમ ૨ ની પેટા-કલમ (૮) માં મર્યાદાના અન્ય શબ્દો “તેના રોજગાર દરમિયાન” છે. “દરમિયાન” નો શબ્દકોશ અર્થ “સમયગાળા દરમિયાન” (ધ કન્સાઈઝ ઓક્સફોર્ડ ડિક્શનરી, ન્યૂ સેવનથ એડિશન) થાય છે. શબ્દકોશનો અર્થ એ દર્શાવે છે કે અકસ્માત તે સમયગાળા દરમિયાન થયો હોવો જોઈએ જ્યારે કર્મચારી રોજગારમાં હતો. ફેક્ટરીની મુસાફરી સાંજે ૪-૩૦ વાગ્યે ફેક્ટરીમાં કામ કરવા માટે કરવામાં આવી હોઈ શકે છે. પરંતુ આ મુસાફરી ચોક્કસપણે રોજગાર દરમિયાન નહોતી. જો કર્મચારી ફેક્ટરી માટે પોતાના ઘરેથી નીકળે તે ક્ષણથી ‘રોજગાર’ શરૂ થાય છે, તો જો કર્મચારી ઠોકર ખાઈને પોતાના ઘરના ઉબરે પડી જાય તો પણ, અકસ્માતને તેના રોજગાર દરમિયાન થયો હોવાનું ગણવું

પડશે. આ અર્થઘટન વાહિયાતતા તરફ દોરી જાય છે અને તેને ટાળવું જોઈએ.

૧૦. એમ્પ્લોઈઝ સ્ટેટ ઇન્સ્યોરન્સ એક્ટ, ૧૯૪૮ હેઠળ, અન્ય બાબતોની સાથે, આ અધિનિયમમાં સ્વીકાર્ય લાભની વસૂલાત માટેના કોઈપણ દાવાનો નિર્ણય કરવા માટે એક ટ્રિબ્યુનલની સ્થાપના કરવામાં આવી છે. કાયદાના પ્રશ્ન પર હાઈકોર્ટ સમક્ષ સંદર્ભ થાય છે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, કાયદા હેઠળ સ્થપાયેલી ઇન્સ્યોરન્સ કોર્ટનો નિર્ણય, જ્યાં સુધી હકીકતના તારણોનો સંબંધ છે ત્યાં સુધી આખરી અને બંધનકર્તા છે. પરંતુ, જો કાયદાની કોઈ ભૂલ થઈ હોય, તો અદાલતો તેને સુધારે અને ઇન્સ્યોરન્સ કોર્ટને માર્ગદર્શન આપે તેવી અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે.

૧૧. “તેના રોજગાર દરમિયાન” શબ્દસમૂહના અર્થનું અર્થઘટન કરતાં, લોર્ડ ડેનિંગ દ્વારા નોંધવામાં આવ્યું હતું કે છેલ્લા ૩૦ વર્ષોમાં કર્મચારીના રોજગાર સાથે વ્યાજબી રીતે આનુષંગિક હોય તેવું કંઈક કરવાનો સમાવેશ કરવા માટે શબ્દસમૂહનો અર્થ ધીમે ધીમે વિસ્તૃત કરવામાં આવ્યો હતો. “વ્યાજબી રીતે આનુષંગિક” ની કસોટી મોટી સંખ્યામાં અંગ્રેજી નિર્ણયોમાં લાગુ કરવામાં આવી હતી. પરંતુ, લોર્ડ ડેનિંગે ધ્યાન દોર્યું કે તે તમામ કેસોમાં કામદાર તે પરિસરમાં હતો જ્યાં તે કામ કરતો હતો અને કેન્ટીન અથવા વિરામ માટે

અન્ય સ્થળની મુલાકાત દરમિયાન ઈજાગ્રસ્ત થયો હતો. લોર્ડ ડેનિંગે, જો કે, સાવચેત કર્યા હતા કે “વ્યાજબી રીતે આનુષંગિક” શબ્દો તે સંદર્ભમાં વાંચવા જોઈએ અને તે પ્રકારના કેસો પૂરતા મર્યાદિત હોવા જોઈએ. લોર્ડ ડેનિંગે અવલોકન કર્યું:

“એવો કેસ લો કે જ્યાં એક માણસ પોતાની સાયકલ પર અથવા પોતાની કારમાં તેના કામના સ્થળે જઈ રહ્યો છે અથવા ત્યાંથી આવી રહ્યો છે. તે તેના રોજગાર માટે ‘વ્યાજબી રીતે આનુષંગિક’ કંઈક કરી રહ્યો છે તેમ કહી શકાય. પરંતુ, જો તેને રસ્તામાં અકસ્માત થાય છે, તો તે સુસ્થાપિત છે કે તે ‘તેના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવતો નથી’. ભલે તેનો માલિક પરિવહન પૂરું પાડે, જેથી તે તેના માલિકના વાહનમાં મુસાફર તરીકે કામે જઈ રહ્યો હોય (જે ચોક્કસપણે તેના રોજગાર માટે ‘વ્યાજબી રીતે આનુષંગિક’ છે), તેમ છતાં, જો તે અકસ્માતમાં ઈજાગ્રસ્ત થાય છે, તો તે તેના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવતો નથી. તેને તેના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવેલ ‘માની લેવા’ માટે કાયદામાં એક વિશેષ ‘ડીમિંગ’ (માની લેવાની) જોગવાઈની જરૂર હતી (૧૯૬૫ ના અધિનિયમની કલમ ૮ જુઓ).”

૧૩. વર્કમેન્સ કોમ્પેન્સેશન એક્ટ, ૧૯૨૩ ની કલમ ૩(૧) માં દર્શાવવામાં આવેલા “તેના રોજગાર દરમિયાન” શબ્દોના અર્થની

તપાસ આ અદાલત દ્વારા ‘સૌરાષ્ટ્ર સોલ્ટ મેન્યુફેક્ચરિંગ કંપની વિ. બાઈ વાલુ રાજા’ ના કેસમાં કરવામાં આવી હતી. ત્યાં, અપીલકર્તા, એક મીઠું બનાવતી કંપની, કામચલાઉ અને કાયમી બંને કામદારોને નોકરી પર રાખતી હતી. મીઠાનું કારખાનું પોરબંદર શહેરની સામેની ખાડી પાસે આવેલું હતું. શહેરમાંથી ઓછામાં ઓછી બે રીતે મીઠાના કારખાને પહોંચી શકાતું હતું, એક જમીન માર્ગ જે આશરે ૬ થી ૭ માઈલ લાંબો હતો અને બીજો ખાડી માર્ગ જેને હોડી દ્વારા પાર કરવાનો હતો. તારીખ ૧૨/૦૬/૧૯૫૨ ની સાંજે, કેટલાક કામદારોને લઈ જતી એક હોડી ખરાબ હવામાન અને ઓવરલોડિંગને કારણે પલટી ગઈ હતી. આના પરિણામે, કેટલાક કામદારો ડૂબી ગયા હતા. વિચારણા માટે ઉપસ્થિત થયેલા પ્રશ્નોમાંનો એક પ્રશ્ન એ હતો કે શું અકસ્માત કામદારોના રોજગાર દરમિયાન થયો હતો. અદાલત વતી બોલતાં, એસ. જાફર ઇમામ, જે. એ ઠરાવ્યું હતું:

“નિયમ તરીકે, કામદાર જ્યાં સુધી રોજગારના સ્થળે પહોંચી ન જાય ત્યાં સુધી તેનો રોજગાર શરૂ થતો નથી અને જ્યારે તે રોજગારનું સ્થળ છોડી દે છે ત્યારે તે ચાલુ રહેતો નથી, જેમાં રોજગારના સ્થળે જવાની અને ત્યાંથી આવવાની મુસાફરી બાકાત રાખવામાં આવે છે.”

આ સિદ્ધાંતને વ્યાપકપણે નિર્ધારિત કર્યા પછી, એસ. જાફર

ઈમમ, જે. એ અવલોકન કર્યું કે આ સિદ્ધાંતમાં સમય અને સ્થળ બંનેમાં થોડો વાજબી વિસ્તાર હોઈ શકે છે. કેટલાક ખાસ કેસોમાં કામદાર તેના માલિકના પરિસરમાં ન પહોંચ્યો હોય અથવા છોડી દીધો હોય તો પણ તેને તેના રોજગાર દરમિયાન ગણી શકાય છે. આ નોશનલ એક્સટેન્શન (કાલ્પનિક વિસ્તરણ) ના સિદ્ધાંતને હંમેશા ધ્યાનમાં રાખીને, કામદારના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન અકસ્માત થયો હતો કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે દરેક કેસની હકીકતો અને સંજોગોની ખૂબ કાળજીપૂર્વક તપાસ કરવી પડશે. પરંતુ, કેસની હકીકતોની તપાસ કરતાં, ખાસ કરીને, એ હકીકત ધ્યાનમાં લીધા પછી કે કામદારોએ એક હોડીનો ઉપયોગ કર્યો હતો, જેનો જાહેર ફેરી તરીકે પણ ઉપયોગ થતો હતો જેના માટે તેમણે હોડીવાળાનું ભાડું ચૂકવવું પડતું હતું, એસ. જાફર ઈમમ, જે. એ અવલોકન કર્યું:

“તે સુસ્થાપિત છે કે જ્યારે કોઈ કામદાર જાહેર રસ્તા પર અથવા જાહેર સ્થળે અથવા જાહેર પરિવહન પર હોય છે ત્યારે તે જાહેર જનતાના અન્ય કોઈપણ સભ્ય તરીકે ત્યાં હોય છે અને જ્યાં સુધી તેના રોજગારનું મૂળ સ્વરૂપ તેને ત્યાં હાજર રહેવું જરૂરી ન બનાવે ત્યાં સુધી તે તેના રોજગાર દરમિયાન ત્યાં હોતો નથી. કામદાર પોતાના ઘરેથી નીકળે અને કામે જવાના રસ્તા પર હોય તે ક્ષણથી તે તેના રોજગાર દરમિયાન હોતો નથી. જો તે કામના સ્થળે અથવા

એવા બિંદુ અથવા વિસ્તારમાં પહોંચે જે કાલ્પનિક વિસ્તરણના સિદ્ધાંત હેઠળ આવે છે, તો તે ચોક્કસપણે તેના રોજગાર દરમિયાન છે, જેની બહાર માલિક તેને થતા કોઈપણ અકસ્માત માટે વળતર ચૂકવવા માટે જવાબદાર નથી. પ્રસ્તુત કેસમાં, જો એમ પણ માની લેવામાં આવે કે કાલ્પનિક વિસ્તરણનો સિદ્ધાંત બિંદુ ડી સુધી વિસ્તરે છે, તો પણ સિદ્ધાંત તેનાથી આગળ વિસ્તરી શકાતો નથી. જે ક્ષણે કોઈ કામદાર હોડીમાં બિંદુ બી છોડે છે અથવા બિંદુ એ છોડે છે પરંતુ હજુ સુધી બિંદુ બી પર પહોંચ્યો નથી, તે તેના રોજગાર દરમિયાન હોવાનું કહી શકાય નહીં અને આ બે બિંદુઓ વચ્ચેની મુસાફરી દરમિયાન તેને થતો કોઈપણ અકસ્માત તેના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન થયો હોવાનું કહી શકાય નહીં. પરંતુ વર્કમેન્સ કોમ્પેન્સેશન કમિશનર અને હાઈકોર્ટે એવું માનવામાં ભૂલ કરી હતી કે આ કેસમાં મૃતક કામદારો જ્યારે બિંદુઓ એ અને બી વચ્ચેની ખાડી પાર કરી રહ્યા હતા ત્યારે પણ તેઓ તેમના રોજગાર દરમિયાન હતા. હોડી લગભગ બિંદુ એ પર હતી ત્યારે સર્જાયેલો અકસ્માત જેના પરિણામે આટલા બધા કામદારોના મૃત્યુ થયા તે કમનસીબ હતો, પરંતુ તે અકસ્માત માટે અપીલકર્તાને જવાબદાર બનાવી શકાય નહીં.””

૧૩. મેડિકલ ઓફિસર, અમદાવાદ દ્વારા નોંધાયેલ મૃત્યુનું કારણ નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“સ્થૂળ પોસ્ટમોર્ટમ તારણ અને હિસ્ટોપેથોલોજીના રિપોર્ટ પરથી,
મૃત્યુનું આખરી કારણ કોરોનરી હૃદય રોગને કારણે કાર્ડિયો
રેસ્પિરેટરી અરેસ્ટ છે.”

૧૪. દાવાદારે મૃત્યુના ઉપરોક્ત સંબંધને રોજગાર દરમિયાન થયેલી ઈજા સાથે જોડવા માટે અથવા ઉપરોક્ત ઈજા મૃતકના રોજગારમાંથી ઉદ્ભવેલી ઈજા હતી અથવા તે રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવેલ વ્યવસાયિક રોગ છે તે સ્થાપિત કરવા માટે કોઈ પુરાવા રજૂ કર્યા નથી.

૧૫. વિદ્વાન વકીલ સુશ્રી આશા ગુપ્તાએ ભારપૂર્વક દલીલ કરી હતી કે મૃતક રોજગાર દરમિયાન તેમના મૃત્યુ પહેલાં કોઈ રોગથી પીડાતા નહોતા, જે સૂચવે છે કે હાર્ટ એટેકથી મૃતકનું મૃત્યુ એ તેમના રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવેલ વ્યવસાયિક રોગ છે, કારણ કે સંભવતઃ, તેઓ શારીરિક અને માનસિક તણાવ અને આઘાતથી પીડાતા હતા. હું આવી દલીલથી સંપૂર્ણપણે અપ્રભાવિત છું. તે કર્મચારી હતો જેણે ઈજા અને મૃત્યુ વચ્ચેનો વિશિષ્ટ સંબંધ અથવા સાંનિધ્ય સ્થાપિત કરવાનો હતો કે જેના દ્વારા ઈજા અથવા વ્યવસાયિક રોગ રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવ્યો હતો.

૧૬. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે ‘મેકિનોન મેકેન્ઝી એન્ડ કંપની પ્રાઇવેટ લિમિટેડ વિરુદ્ધ ઈબ્રાહીમ મહંમદ ઇસ્સાક’, ૧૯૬૯ (૨) એસસીસી ૬૦૭ ના કેસમાં ઠરાવ્યું હતું કે અકસ્માત અથવા વ્યવસાયિક રોગ રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવ્યો હતો તે સાબિત કરવાનો

બોજ દાવાદાર પર છે. જો કે, દાવાદારે સીધા પુરાવા રજૂ કરીને સાબિત કરવું જરૂરી નથી, પરંતુ અકસ્માત અથવા વ્યવસાયિક રોગથી થયેલી ઈજા રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવી હતી તે સાબિત કરવાની જવાબદારી દાવાદાર પર રહે છે અને અનિવાર્યપણે, જ્યારે સાબિત થયેલી હકીકતો અનુમાનને ન્યાયી ઠેરવે ત્યારે અનુમાન લગાવીને તે સાબિત કરી શકાય છે. ફક્ત ૫ અને ૬ માં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના તારણો નીચે મુજબ વંચાય છે:—

“૫. અધિનિયમ હેઠળ આવવા માટે અકસ્માતથી થયેલી ઈજા રોજગારમાંથી તેમજ રોજગાર દરમિયાન બંને રીતે ઉદ્ભવવી જોઈએ. “રોજગાર દરમિયાન” શબ્દોનો અર્થ “જે કામ કરવા માટે કામદાર નોકરી પર રાખવામાં આવ્યો છે અને જે તેને આનુષંગિક છે તે કામ દરમિયાન” થાય છે. “રોજગારમાંથી ઉદ્ભવતી” શબ્દોનો અર્થ એવો સમજવામાં આવે છે કે “રોજગાર દરમિયાન, નોકરીની ફરજોને આનુષંગિક કોઈ જોખમથી ઈજા થઈ છે, જે માલિક પ્રત્યેની ફરજમાં રોકાયેલા ન હોત તો, એવું માનવું વ્યાજબી છે કે કામદારને અન્યથા તે સહન કરવી પડી ન હોત”. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો, અકસ્માત અને રોજગાર વચ્ચે કારણભૂત સંબંધ હોવો જોઈએ. “રોજગારમાંથી ઉદ્ભવતી” અભિવ્યક્તિ ફરીથી માત્ર રોજગારના સ્વરૂપ પૂરતી મર્યાદિત નથી. આ અભિવ્યક્તિ રોજગારને તે રીતે લાગુ પડે છે – તેના સ્વરૂપ, તેની શરતો, તેની જવાબદારીઓ અને

તેના બનાવોને. જો તે પરિબળોમાંથી કોઈપણ કારણસર કામદારને વિશેષ ભયના ક્ષેત્રમાં લાવવામાં આવે છે, તો ઈજા એવી હશે જે ‘રોજગારમાંથી ઉદ્ભવે છે’. તેને અલગ રીતે કહીએ તો, જો અકસ્માત એવા જોખમને કારણે થયો હોય જે રોજગારનો એક બનાવ છે, તો વળતર માટેનો દાવો સફળ થવો જ જોઈએ, સિવાય કે અલબત્ત કામદારે પોતાના અવિચારી કૃત્ય દ્વારા પોતાને કોઈ વધારાના જોખમમાં મૂક્યો હોય. ‘લેન્કેશાયર એન્ડ યોર્કશાયર રેલ્વે કંપની વિ. હાઈલી’, ૧૯૧૭ એસી ૩૫૨ માં, લોર્ડ સમરે અકસ્માત “રોજગારમાંથી ઉદ્ભવ્યો હતો” કે કેમ તે નક્કી કરવા માટે નીચે મુજબની કસોટી નિર્ધારિત કરી હતી:

“જો કે, મારા મતે, એક કસોટી છે જે કોઈપણ સંજોગોમાં હંમેશા લાગુ પડે છે, કારણ કે તે કાયદાના શબ્દો પરથી જ ઉદ્ભવે છે, અને તે સામાન્ય રીતે કેટલીક વાસ્તવિક સહાયરૂપ છે. તે આ છે: શું જે બાબતથી તેની ઈજા થઈ તે જોખમ ઉઠાવવું, સહન કરવું અથવા કરવું એ ઈજાગ્રસ્ત વ્યક્તિના રોજગારનો ભાગ હતો— જો હા, તો અકસ્માત તેના રોજગારમાંથી ઉદ્ભવ્યો હતો. જો ના, તો તે નહોતો, કારણ કે, જે જોખમ ઉઠાવવું, સહન કરવું અથવા કરવું એ રોજગારનો ભાગ નહોતો, તે રોજગારમાંથી ઉદ્ભવતા અકસ્માતનું કારણ હોઈ શકે નહીં. આનું કારણ રોજગારના ક્ષેત્રમાં હતું કે કેમ અથવા રોજગારના સામાન્ય જોખમોમાંનું એક હતું કે કેમ, અથવા

રોજગાર માટે વ્યાજબી રીતે આનુષંગિક હતું કે કેમ, અથવા તેનાથી વિપરીત, એક વધારાનું જોખમ હતું અને રોજગારના ક્ષેત્રની બહાર હતું કે કેમ, તે પૂછવું એ બધી એ પૂછવાની જુદી જુદી રીતો છે કે શું તે તેના રોજગારનો એક ભાગ હતો, કે કામદારે તે રીતે વર્તવું જોઈતું હતું જે રીતે તે વર્તી રહ્યો હતો, અથવા તે એવી સ્થિતિમાં હોવો જોઈતો હતો જેમાં તે હતો, જેના દ્વારા તે રોજગાર દરમિયાન તેને ઈજા થઈ હતી.”

૬. અકસ્માતથી થયેલા મૃત્યુના કિસ્સામાં સાબિત કરવાનો બોજ કામદાર પર રહે છે કે અકસ્માત રોજગારમાંથી તેમજ રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવ્યો હતો. પરંતુ આનો અર્થ એ નથી કે જે કામદાર રાહત માટે અદાલતમાં આવે છે તેણે સીધા પુરાવા દ્વારા જ તેને સાબિત કરવું પડશે. જો કે અકસ્માતથી થયેલી ઈજા રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન બંને રીતે ઉદ્ભવી હતી તે સાબિત કરવાનો બોજ અરજદાર પર રહે છે, પરંતુ જ્યારે સાબિત થયેલી હકીકતો અનુમાનને ન્યાયી ઠેરવે ત્યારે આ આવશ્યક બાબતોનું અનુમાન લગાવી શકાય છે. એક તરફ કમિશનરે અનુમાન, અટકળ કે અંદાજ લગાવવો જોઈએ નહીં; બીજી તરફ, જ્યાં સુધી તે કાયદેસરનું અનુમાન હોય ત્યાં સુધી તે સાબિત થયેલી હકીકતો પરથી અનુમાન દોરી શકે છે. અનુમાન દોરવાને ન્યાયી ઠેરવવા માટે પુરાવાની કઈ ડિગ્રી પૂરતી છે તે અંગે કોઈ નિયમ બનાવવો

અલબત્ત અશક્ય છે, પરંતુ પુરાવા એવા હોવા જોઈએ જે વાજબી માણસને તે દોરવા માટે પ્રેરિત કરે. ‘લેન્કેસ્ટર વિ. બ્લેકવેલ કોલિયરી કંપની લિમિટેડ’, ૧૯૧૮ ડબ્લ્યુસી એન્ડ આઈઆર ૩૪૫ માં લોર્ડ બર્કનહેડ એલ. સી. એ અવલોકન કર્યું:

“જો સાબિત થયેલી હકીકતો સમાન ડિગ્રી અથવા સંભાવનાના વિરોધાભાસી અનુમાનોને જન્મ આપે છે જેથી તેમની વચ્ચેની પસંદગી એ માત્ર અટકળની બાબત છે, તો પછી, અલબત્ત, અરજદાર પોતાનો કેસ સાબિત કરવામાં નિષ્ફળ જાય છે, કારણ કે તે સ્પષ્ટ છે કે આ બાબતોમાં બોજ અરજદાર પર છે. પરંતુ જ્યાં જાણીતી હકીકતો સમાન રીતે સુસંગત નથી, જ્યાં તેમના સંબંધિત મૂલ્ય અંગેની સંભાવનાઓની તુલના કરવા અને સંતુલિત કરવા માટેનો આધાર છે, અને જ્યાં એક વાજબી માણસ એવું માની શકે કે વધુ સંભવિત નિષ્કર્ષ તે છે જે માટે અરજદાર દલીલ કરે છે, તો પછી લવાઈ તેની તરફેણમાં અનુમાન દોરવા માટે ન્યાયી ઠરે છે.”

૧૭. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતના ‘શકુંતલા ચંદ્રકાંત શ્રેષ્ઠી વિ. પ્રભાકર મારુતિ ગરવાલી અને અન્ય’, (૨૦૦૭) ૧૧ એસસીસી ૬૬૮ ના કેસમાં આપેલા ચુકાદામાંથી પણ યોગ્ય સહાય મેળવી શકાય છે, જેમાં માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે તેના અગાઉના ચુકાદા અને “અકસ્માત” ની વ્યાખ્યાનો સંદર્ભ આપતાં દાવાદાર દ્વારા કરવામાં આવેલા દાવાને એ આધાર પર નામંજૂર કરવાની કૃપા કરી હતી કે મૃતકનું મૃત્યુ બાહ્ય ઈજાના

કારણે થયું નહોતું. માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે “રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવતી” શબ્દ ના અર્થ અને વ્યાપ સહિત આ મુદ્દાની વિગતવાર તપાસ કરી હતી. ફરરા ૨૦ થી ૨૬ માં, માનનીય સર્વોચ્ચ અદાલતે નીચે મુજબ ઠરાવ્યું છે:—

“૨૦. યુવાન વ્યક્તિઓમાં હૃદય રોગની પીડા અજાણી નથી. હૃદયનો રોગ નિદાન થયા વિનાનો રહી શકે છે. વ્યક્તિને હળવો હાર્ટ એટેક આવી શકે છે પરંતુ તેને કોઈ દુખાવો ન પાડે થાય. આમ, એવો કોઈ પુરાવો હોવો જોઈએ કે રોજગારે મૃતકના મૃત્યુમાં ફાળો આપ્યો હતો. એ સ્થાપિત કરવું જરૂરી છે કે મૃત્યુ રોજગાર દરમિયાન થયું હતું.

૨૧. આ અદાલતે ‘ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન’ (ઉપરોક્ત) માં ‘ડોવર નેવિગેશન કંપની લિમિટેડ વિ. ઇસાબેલા કેગ’, [૧૯૪૦ એસી ૧૯૦] માં લોર્ડ રાઈટના નિર્ણયને મંજૂરી સાથે સંદર્ભ આપ્યો હતો, જેમાં એવું ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

“‘રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવતા’ શબ્દો કરતા વધુ સરળ કંઈ હોઈ શકે નહીં. તે સ્પષ્ટ છે કે ત્યાં બે શરતો પૂરી કરવાની છે. જે ‘રોજગાર દરમિયાન’ ઉદ્ભવે છે તેને ‘રોજગારમાંથી’ ઉદ્ભવે છે તેનાથી અલગ પાડવાનું છે. ભૂતપૂર્વ શબ્દો માણસની સેવાના સંદર્ભ દ્વારા શરતી સમય સાથે સંબંધિત છે, પછીના શબ્દો અકસ્માત/કારણ સાથે સંબંધિત છે. જ્યારે કોઈ

માણસ તેના રોજગાર પર હોય તે સમય દરમિયાન તેને થતો દરેક અકસ્માત – એટલે કે, તે જે કરવા માટે નોકરી પર છે તેમાં પ્રત્યક્ષ કે પરોક્ષ રીતે રોકાયેલો હોય – વળતર માટેનો દાવો આપતો નથી, સિવાય કે તે રોજગારમાંથી પણ ઉદ્ભવતો હોય. તેથી આ કલમ એવો ભેદભાવ દાખલ કરે છે જેને તે વ્યાખ્યાયિત કરતી નથી. ભાષા સરળ અને બિનશરતી છે”.

૨૨. અમે એ વાતથી અજાણ નથી કે અકસ્માત આંતરિક ઈજા પહોંચાડી શકે છે જેમ કે કોર્ટ ઓફ અપીલ દ્વારા ‘ફ્રિન્ટન (પોપર) વિ. જે. થોર્નલી એન્ડ કંપની લિમિટેડ’, [૧૯૦૩ એસી ૪૪૩] માં ઠરાવવામાં આવ્યું હતું:

“તેથી, હું એવા નિષ્કર્ષ પર આવું છું કે “અકસ્માત” અભિવ્યક્તિ શબ્દના લોકપ્રિય અને સામાન્ય અર્થમાં વપરાય છે જે અણધારી દુર્ઘટના અથવા અણગમતી ઘટનાને દર્શાવે છે જેની અપેક્ષા કે આયોજન કરવામાં આવ્યું ન હોય.”

લોર્ડ લિન્ડલેએ અભિપ્રાય આપ્યો:

““અકસ્માત” શબ્દ એ સ્પષ્ટપણે વ્યાખ્યાયિત અર્થ સાથેનો ટેકનિકલ કાનૂની શબ્દ નથી. સામાન્ય રીતે બોલતાં, પરંતુ કાનૂની જવાબદારીઓના સંદર્ભમાં, અકસ્માત એટલે કોઈપણ અણધારી અને અણધારી ઘટના જે ઈજા અથવા નુકસાન પહોંચાડે છે. પરંતુ તેનો ઉપયોગ ઘણીવાર તેના કારણ સિવાય કોઈપણ અનિચ્છનીય

અને અણધાર્યા નુકસાન અથવા ઈજાને દર્શાવવા માટે થાય છે; અને જો કારણ જાણીતું ન હોય તો નુકસાન અથવા ઈજા પોતે ચોક્કસપણે અકસ્માત કહેવાશે. “અકસ્માત” શબ્દનો ઉપયોગ ઘણીવાર કારણ અને અસર બંનેને દર્શાવવા માટે પણ થાય છે, તેમની વચ્ચે ભેદ પાડવાનો કોઈ પ્રયાસ કરવામાં આવતો નથી. જેને અકસ્માત કહેવાય છે તેમાંના મોટા ભાગના બેદરકારીને કારણે થાય છે; પરંતુ કાનૂની હેતુઓ માટે અન્ય અણધારી અને અનિરૂપનીય ઘટનાઓથી બેદરકારીને અલગ પાડવી ઘણીવાર મહત્વપૂર્ણ છે.”

૨૩. આવા તારણ માટેના આવશ્યક તત્વો અને અધિનિયમની કલમ ૩ ની જોગવાઈઓને આકર્ષતી કસોટીઓના સંદર્ભમાં મોટી સંખ્યામાં અંગ્રેજી અને અમેરિકન નિર્ણયો છે, જેમાંથી કેટલાકની ‘ઈએસઆઈ કોર્પોરેશન’ (ઉપરોક્ત) માં નોંધ લેવામાં આવી છે.

૨૪. સિદ્ધાંતો આ મુજબ છે:

(૧) ઈજા અને અકસ્માત વચ્ચે તથા અકસ્માત અને રોજગાર દરમિયાન કરવામાં આવેલા કામ વચ્ચે કારણભૂત સંબંધ હોવો જોઈએ.

(૨) અરજદાર પર એ દર્શાવવાનો બોજ છે કે તે કામ અને તેના પરિણામે થયેલો શ્રમ હતો જેણે ઈજામાં ફાળો આપ્યો હતો અથવા તેને વધારી દીધી હતી.

(૩) જો રેકૉર્ડ પર લાવવામાં આવેલા પુરાવા વધુ સંભાવના સ્થાપિત કરે છે જે વાજબી માણસને સંતોષ આપે છે કે કામએ શારીરિક ઈજા પહોંચાડવામાં ફાળો આપ્યો છે, તો કામદાર માટે સફળ થવા માટે તે પૂરતું હશે, પરંતુ તે દરેક કેસની હકીકત પર નિર્ભર રહેશે.

૨૫. ભોગવેલી ઈજા એ શારીરિક ઈજા હોવી જોઈએ. અકસ્માત, સામાન્ય રીતે, અણધાર્યા અથવા અગમ્ય તરીકે સમજવો પડશે અથવા તેની અપેક્ષા કે સમજણ મેળવી શકાતી નથી. આમ, હકીકતનું તારણ, અન્ય બાબતોની સાથે, કામના સ્વરૂપ અને મૃતક જે પરિસ્થિતિમાં મૂકાયા હતા તેને ધ્યાનમાં રાખીને મેળવવાનું રહેશે.

૨૬. રોજગારના કારણભૂત સંબંધો અને મૃત્યુ વચ્ચે એક નિર્ણાયક કડી છે. પુરાવા સાથેની આવી કડી અટકળ કે અનુમાનની બાબત હોઈ શકે નહીં. જો કોઈ તારણ રજૂઆત અથવા કાયદેસરના પુરાવા વિના મેળવવામાં આવે છે તો વૈધાનિક સત્તાધિકારી અધિકારક્ષેત્રનો ઉપયોગ કરતી વખતે અધિકારક્ષેત્રની ભૂલ કરશે.”

૧૮. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને, આ બાબતમાં સંડોવાયેલો કાયદાનો મહત્વનો પ્રશ્ન એ છે કે મૃતકનું મૃત્યુ રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવેલા વ્યવસાયિક રોગના કારણે થયું હતું તે સાબિત કરવા

માટેના કોઈપણ પુરાવાના અભાવમાં, શું ઈએસઆઈ અધિનિયમ હેઠળ આશ્રિતતા લાભ મંજૂર કરી શકાય? આ પ્રશ્નનો જવાબ ઈએસઆઈ કોર્પોરેશનની તરફેણમાં આપવામાં આવે છે કે રોજગારમાંથી અને રોજગાર દરમિયાન ઉદ્ભવેલા વ્યવસાયિક રોગ અને મૃત્યુ વચ્ચેનો સંબંધ સાબિત કરતા પુરાવાના અભાવમાં, ઈએસઆઈ અધિનિયમ કર્મચારીને કોઈપણ આશ્રિતતા લાભ મંજૂર કરી શકે નહીં.

૧૯. પરિણામે, હાલની ફર્સ્ટ અપીલ મંજૂર કરવામાં આવે છે. ઈએસઆઈ કોર્ટ, અમદાવાદ દ્વારા ઈએસઆઈ એપ્લિકેશન નં. ૭૮/૨૦૦૫ માં પસાર કરવામાં આવેલો તારીખ ૦૩/૧૨/૨૦૧૦ નો વિવાદિત ચુકાદો અને હુકમ આથી રદબાતલ અને બાજુ પર રાખવામાં આવે છે. ઈએસઆઈ એપ્લિકેશન નં. ૭૮/૨૦૦૫ નામંજૂર કરવામાં આવે છે. પરિણામે, જો કોઈ સિવિલ એપ્લિકેશન હોય, તો તે ટકી શકતી નથી અને તે મુજબ તેનો નિકાલ કરવામાં આવે છે.

૨૦. જો કે, એ સ્પષ્ટ કરવામાં આવે છે કે મૂળ દાવાદારને અત્યાર સુધી આપવામાં આવેલો આશ્રિતતા લાભ, જો કોઈ હોય તો, તે વસૂલ કરવામાં આવશે નહીં.

૨૧. રજિસ્ટ્રીને સંબંધિત અદાલતને રેકૉર્ડ અને કાર્યવાહી (આર એન્ડ પી), જો કોઈ હોય તો, તુરંત પરત મોકલવાનો નિર્દેશ આપવામાં આવે છે.

(જે. સી. દોશી, ન્યાયમૂર્તિ)

This is an AI-Assisted Translation.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====